

de Allah tarafından affedilmesinin câiz olduğu yolundaki görüşü reddedilmektedir (III, 443). Yine bütün müşriklerin cennete, bütün müminlerin de cehennem girmelerinin câiz olduğu şeklindeki Eş'arî düşüncesi de reddedilirken (IV, 240) tövbe eden âsi müminin tövbesinin kabul edilmeyeceği tarzındaki bir görüşün de doğru olmadığı belirtilmektedir (XII, 72). Şefaatin sadece müminler için olduğu, büyük günah işleyen ve tövbe etmeden ölenlerin bundan faydalanamayacağı kaydedilerek şefaate ilgili âyetler (meselâ bk. el-Bakara 2/48) bu açıdan değerlendirilir (II, 17).

Kulların fiilleri konusunda Ehl-i sünnet'e yaklaşan İbâzî görüşüne uyularak insanların bütün fiillerinin Allah'ın iradesiyle ortaya çıktığı, kulun kendi fiillerini yaratamayacağı belirtilir. Müşriklerin putlara tapmasını Allah'ın dilemesine bağlayan âyetin (el-En'âm 6/107) tefsirinde, eğer Allah dilememiş olsaydı putperestlerin şirk koşamayacakları ifade edilerek işlenen kötülüğün âsinin iradesiyle birlikte Allah'ın irade ve meşietini sonucu ortaya çıktığı ve asla cebir bulunmadığı söylenir (VI, 68). Her şeyi Allah'ın yarattığını ifade eden âyetin (ez-Zümer 39/62) tefsirinde de dünya ve âhirette bulunan her şey gibi iman, küfür, hayır ve şerrin de Allah tarafından yaratılmış olduğu kaydedilir (XII, 77).

Müşâbâh âyetlerin mânası ve keyfiyeti Allah'a havale edilse bile zâhirî mâna ile yetinilmeyip bunların te'vil edilmesi gerektiğini ileri süren müellif, ilâhiyat meselelerini ilgilendiren nasların te'vilinin Allah'ın tavsifinin câiz olduğu şekilde yapılması gerektiğini özellikle vurgular (II, 157).

Ettafeyyîş, Şa'nın Hz. Ali'nin imâmeti hususunda ileri sürdüğü delilleri reddederek (meselâ bk. V, 376) tahkîm* konusunda mezhebinin görüşlerine bağlılığını ortaya koyar. Karı-koca arasında geçimsizlikten endişe edildiği takdirde erkeğin ve kadının ailesinden birer hakem görevlendirilerek aralarının bulunmasını tavsiye eden âyetin (en-Nisâ 4/35) tahkîmin câiz olması konusunda delil teşkil etmeyeceğini, biri hak, diğeri bâtil üzere olup birbiriyle savaşıyor iki fırka arasında yapılması gereken şeyin hakem tayin etmek değil bâtili ortadan kaldırmak olduğunu ileri sürer (IV, 478).

Tasavvufî tefsirlere olumlu yaklaşan müellif, âyetlerin zâhirine aykırı zorlamalar bulunmaması ve Arap diline uygun ol-

ması kaydıyla bu nevi tefsirlerin kabul edilebileceğini belirtir.

Günümüz İbâzîler'i tarafından önemli bir kaynak sayılan *Himyânü'z-zâd*, müellifinin müteahhir olması sebebiyle mezhebin ilk tefsir kaynaklarının özelliklerini yansıtmamaktadır. Bununla birlikte eser bütünyle ele alındığı takdirde İbâzîyye'nin görüşlerini ortaya koyup bunların doğruluğunu ispat etmek amacıyla yazılmış bir mezhep tefsiri olduğu ortaya çıkmaktadır. Eserin iki ayrı baskısı bulunmaktadır (I-XII, Zenzîbar 1300-1314, I-XIV, 1350).

BİBLİYOGRAFYA :

Ettafeyyîş, *Himyânü'z-zâd ilâ dâri'l-me'âd*, Zenzîbar 1350, I-XIV; Serkis, *Mu'cem*, II, 1924; Âdil Nüveyhiz, *Mu'cemü a'lâmi'l-Cezâ'ir*, Beyrut 1400/1980, s. 19-20; M. Hüseyin ez-Zehbî, *et-Tefsîr ve'l-müfessîrîn*, Kahire 1405/1985, II, 306-323; J. Schacht, "Atfîyâşh", *El'* (Ing.), I, 736; Sabri Hizmetli, "Ettafeyyîş", *DİA*, XI, 500.

MUSTAFA ÖZ

HİMYERÎ, İbn Abdülmün'im

(ابن عبد المنعم الحميري)

Ebû Abdillâh Muhammed b. Muhammed b. Abdillâh b. Abdilmün'im es-Sanhâcî el-Himyerî (ö. 727/1327 [?])

er-Ravzü'l-mi'târ adlı eserleriyle tanınan Mağribli coğrafyacı.

Fas'ın Sebte (Ceuta) şehrinde doğdu. Ebû İshak el-Gâfiki ve İbnü's-Şât gibi bazı âlimlerin derslerine devam eden Himyerî, özellikle Faslı âlimler arasında Arapça'ya hâkimiyetiyle dikkat çekiyordu. Onun hadis, kıraat, lugat, nahiv ve akfî ilimler sahasında temayüz eden bir fakih, aynı zamanda noter gibi çalışarak kadı tarafından düzenlenen evrakı onaylayan bir kişi olduğu, zekâsıyla ün yaptığı rivayet edilmektedir. Sebte şehrinin ileri gelenleri arasında yer almasından dolayı, Sebte ahalisinin Nasrî hükümdarına bağlılığını sunmak için Gırnata'ya (Granada) gönderilen (705/1305) heyette hocası İbnü's-Şât ve Muhammed b. Ali es-Sebtî ile birlikte yer almıştır. Mezarı Sebte'deki Makberetülmenâre'de bulunan Himyerî'nin ölüm tarihi hakkında farklı rivayetler vardır. İbn Hacer el-Askalânî'nin 727 (1327) ve Lisânüddin İbnü'l-Hatîb'in 749 (1348) yıllarını vermelerine karşılık Kâtib Çelebi 900'de (1494) vefat ettiğini söylemektedir. Ancak Himyerî'nin *er-Ravzü'l-mi'*

âtâr'da adlarını andığı hocalarının ölüm tarihlerinin Kâtib Çelebi'nin kaydettiği tarihten yaklaşık iki asır önceye rastlaması, kitaptan alıntı yapan bazı müelliflerin yine bu tarihten çok önce vefat etmiş olmaları, ayrıca Himyerî'nin 705 (1305) yılında Gırnata'ya gönderilen bir heyette yer alması, Kâtib Çelebi'nin verdiği tarihin yanlış olduğunu ortaya koymaktadır. *er-Ravzü'l-mi'târ*'ı neşreden İhsan Abbas eserin girişinde bu tartışmalara yer vermekte ve İbn Hacer'in kaydettiği tarihin en doğrusu olduğunu söylemektedir (neşredenin mukaddimesi, s. Y). İbn Abdülmün'im olarak da bilinen Himyerî doğru sözlü, sâlih ve âbid bir kişiydi; üstat ve hâfız olarak tanınıyordu.

Himyerî'nin, tam adı *er-Ravzü'l-mi'târ fî haberî'l-akâtâr* olan eseri bir tarih-coğrafya ansiklopedisidir. Eserin Himyerî nisbesiyle meşhur olan müellifinin adı hakkında farklı görüşler ileri sürülmektedir. İhsan Abbas, kitabın farklı zamanlarda istinsah edilmiş nüshalarında müellifin adının madde başında yazıldığı şekilde kaydedildiğini söyler (neşredenin mukaddimesi, s. Z). Bu konuda bir araştırma yapan Hamarneh ise eserin tamamının veya büyük bir kısmının Ebû Abdullah Muhammed b. Abdülmün'im el-Himyerî tarafından VII. (XIII.) yüzyılın sonunda kaleme alındığını ve esere daha sonra X. (XVI.) yüzyılın başında onun ahfadından Ebû Abdullah Muhammed b. Muhammed b. Muhammed el-Himyerî'nin bazı küçük ilâvelerde bulunduğunu, bundan dolayı bazı tarihçilerin kendisini *er-Ravzü'l-mi'târ*'ın müellifi zannettiklerini, halbu ki onu eserin müstensihî kabul etmenin daha doğru olacağını belirtir (FO, s. 79-90). Müellif eserin mukaddimesinde, coğrafi bir özelliği olan veya tarihî olaylar açısından önem arzeden yerleri eserine aldığını söyler. Çok önemli topografik bilgiler ihtiva eden kitapta yer isimleri alfabetik sıraya göre verilmiş, bazan yer isimlerinin menşei de açıklanmıştır (meselâ bk. "eş-Şâm" md.). Ayrıca büyük şehirlerin yapısı ve özelliklerinden de bahsedilmektedir (meselâ bk. "Âmid", "el-Koştânîniyye" md.leri). Kitabın hacmini büyütmek için bazı önemli olayları kısaltarak verdiği söyleyen Himyerî, bir yerin bazan sadece ismini ve nerede olduğunu zikrederken bazan da ele aldığı yerin coğrafi özelliklerini anlattıktan sonra bu yerin tarihi, buraya mensup meşhur kişiler, onunla ilgili rivayetler, şiir ve efsanelere dair bilgi vermektedir. Müellifin haklarında bilgi verdiği yerleri gör-

mediği ve bu bilgileri daha önce yazılan kaynaklardan naklettiği anlaşılmaktadır. Yine Himyerî'nin Sebte'de yaşamasına rağmen bu şehirle ilgili verdiği bilgiler tamamen İdrîsî'nin *Nüzhetü'l-müştâk*'ından ve müellifi meçhul *el-İstibşâr* adlı eserden nakledilmiştir. Eserin kaynakları genelde şunlardır: İdrîsî, *Nüzhetü'l-müştâk*; Ebû Ubeyd el-Bekrî, *el-Mesâlik ve'l-memâlik* ile *Mu'cemü me'sta'cem*; *el-İstibşâr fi 'acâ'ibi'l-emşâr*. Bu eserlerden sonra coğrafya kaynakları arasında İbn Sübeyr'in *er-Rihle*'si başta gelir. Müellif dolaylı şekilde Ya'kübî'den de faydalanmıştır. Tarihle ilgili konularda istifade ettiği kaynaklar ise daha çok *Sîretü İbn İshâk*, *Sîretü İbn Hişâm*, *Fütûhu'l-büldân* (Belâzürî), Taberî'nin *Târîhü'l-Şâm* (Muhammed b. Abdullâh el-Ezdî el-Basrî) ve *Kitâbü'l-Meğâzî*'dir (İbn Hubeyş). Faydalandığı diğer birçok eseri ise zikretmemiştir. Himyerî'den istifade edenlerin başında Kalkaşendî gelir; Kalkaşendî, *Şubhu'l-a'sâ'n*'in Ortadoğu İslâm âlemleri ilgili kısımlarını tamamen *er-Ravzû'l-mi'târ*'dan almıştır. Öte yandan *Nefhu't-tîb* müellifi Makkarî eserden tarih, İbn Abdüsselâm ed-Der'î de seyahatnâme alanında faydalanmışlardır. Bunların dışında daha birçok müellif *er-Ravzû'l-mi'târ*'dan istifade etmiş ve eserin adını vermiştir. Bu arada Makrîzî'nin *Ceni'l-ezhâr mine'r-ravzi'l-mi'târ* adlı eserinin de onun bir özeti olduğu düşünülmüşse de (Lévi-Provençal, s. XIV) sonradan yapılan incelemelerde kitabın İdrîsî'nin *Nüzhetü'l-müştâk*'ından özeti olduğu anlaşılmıştır. Özellikle Kuzey Afrika ülkelerinde çok tutulan *er-Ravzû'l-mi'târ*'dan yapılan alıntılar, Himyerî'nin ve eserinin ilim âleminde güvenilir bir kaynak olarak kabul edildiğini göstermektedir (Krachkovski, I, 450).

er-Ravzû'l-mi'târ'ın mevcudiyetinden ilk defa bahseden Kâtib Çelebi *Keşfü'z-zunûn*'da eseri *er-Ravzû'l-mi'târ fi ahbâri'l-aqtâr* adıyla kaydeder (I, 920). Ancak *Keşfü'z-zunûn*'un Flügel neşrinde (III, 490-491) eser önce *Ravzû'l-mi'târ fi ahbâri'l-aqtâr*, sonra da *er-Ravzû'l-mi'târ fi haberî'l-aqtâr* olarak peşpeşe iki defa verilmekte ve Himyerî'nin dedesinin adı ilkinde Muhammed olarak kaydedilmektedir. Yazma nüshalarından biri Nuruosmaniye Kütüphanesi'nde (nr. 44) bulunan eseri (*er-Ravzû'l-mi'târ fi zikri'l-müddün ve'l-aqtâr*) ilk defa kısmen neşredererek ilim âlemine tanıtan âlim E. Lévi-Provençal'dır. Lévi-Provençal önce İberik yarımadası ile Güney Fransa'yı (*Şifâtü Cezî-*

Himyerî'nin *er-Ravzû'l-mi'târ* adlı eserinin unvan sayfası ile son sayfası (Nuruosmaniye Ktp., Bayrampaşa, nr. 4504)

reti'l-Endelüs, muntehabe min Kitâbi'r-Ravzi'l-mi'târ fi haberî'l-aqtâr, Kahire 1937; Arapça metin ve Fransızca tercümesiyle birlikte *La peninsule ibérique au moyen âge d'après le Kitâb ar-Rawd al-mi'târ fi haber al-aqtâr d'Ibn 'Abd al-mun'im al-Himyari*, Leiden 1938 → Frankfurt 1414/1993), sonra da Girit'i (Arapça metin ve Fr. tercümesiyle birlikte "Une description arabe inédite de la Crète", *Studi orientalisti in onore G. Levi Della Vida*, II [Roma 1956], s. 49-57), Ch. Pellat Basra'yı ("Documents et notices. Extraits d'une notice inédite sur Basra", *Arabica*, I/2 [1954], s. 213-215), Umberto Rizzitano İtalya ve adalarını ("Muntehabât min Kitâbi'r-Ravzi'l-mi'târ fi haberî'l-aqtâr li-Ibn 'Abd al-Mun'im el-Himyari, hâşşa bi'l-cüzür ve'l-biçâ'i'l-İtaliyye", *Mecelletü Külliyyeti'l-âdâb*, XVII/1 [Kahire 1956], s. 129-182), T. Lewicki özellikle Avrupa'nın doğu, orta ve güney kesimlerini, Berâga (Prag) ve bir Polonya şehri olan Mişka'yı (Mieszko), ("Brâga et Mişka d'après une source arabe inédite", *FO*, I/2 [1960], s. 332-336), A. Malecka Doğu Afrika'nın sahil kesimleriyle bölgedeki bazı yerleri ("La côte orientale de l'Afrique au moyen âge d'après le Kitâb ar-Rawd al-mi'târ de al-Himyari (XVe s.)", a.e., IV [1964], s. 331-339), S. Hamarneh Şam'ı (Dimaşk) ve arkasından Kudüs'ü ("The Description of Damascus in the ar-Rawd al-Mi'târ by al-Himyari", a.e., IX [1968], s. 275-290, "An Unpublished Description of Jerusalem in the Middle Ages", a.e., XI [1970], s. 145-156) tanıtan bölümleri yayımlamış, son olarak da İhsan Abbas geniş kapsamlı bir girişle birlikte eserin tamamını neşretmiştir (Beyrut 1975).

BİBLİYOGRAFYA :

Himyerî, *er-Ravzû'l-mi'târ* (nşr. İhsan Abbas), Beyrut 1975, neşredenin mukaddimesi, s. H-Ş; İbnü'l-Hatîb, *el-Ihâta*, III, 134-135; Kalkaşendî, *Şubhu'l-a'sâ's*, IV, 111; İbn Hacer, *ed-Dürerü'l-kâmine*, IV, 151; *Keşfü'z-zunûn*, I, 920; a.e. (nşr. G. Flügel), London 1835, III, 490-491; İbn Süde, *Delîl mü'rrihi'l-Mağribi'l-akşâ*, Dârülbeyzâ 1960, s. 61-62; Emîr Şekîb Arslan, *el-Hulelü's-sündüsiyye fi'l-ahbâr ve'l-âşâri'l-Endelüsiyye*, Kahire 1939, III, 14, 16; Brockelmann, *GAL*, II, 50; *Hediyetü'l-ârifin*, II, 217; E. Lévi-Provençal, *La peninsule ibérique au moyen âge d'après le Kitâb ar-Rawd al-mi'târ fi haber al-aqtâr d'Ibn 'Abd al-mun'im al-Himyari*, Leiden 1938, s. XIV; I. Krachkovski, *Târîhu'l-edebi'l-coğrafiyyi'l-Arabî* (trc. Selâhaddin Osman Hâşim), Kahire 1965, I, 447-450; Ch. Pellat, "Documents et notices Extraits d'une notice inédite sur Basra", *Arabica*, I/2, Leiden 1954, s. 213-215; W. Kubiak, "Some West and Middle European Geographical Names According to the Abridgement of Idrisi's Nuzhat al-Mustâk", *FO*, I/2 (1959), s. 198-208; T. Lewicki, "Kitâb ar-Rawd al-Mi'târ d'Ibn Abd al-Mun'im al-Himyari, as a Source of Information on Eastern, Central and Southern Europe", *Problemi Vostokovedeniya*, III, Moscow 1960, s. 129-136; a.mlf., "Ibn 'Abd al-Mun'im al-Himyari", *EP* (Ing.), III, 675-676; Hüseyin Münis, "el-Coğrafiyye ve'l-coğrafiyyün fi'l-Endelüs", *Şahîfetü ma'hedi'd-dirâsâti'l-İslâmiyye*, sy. 11-12, Madrid 1963-64, s. 255-276; Saleh K. Hamarneh, "Are There One or Two Authors of the Work ar-Rawd al-Mi'târ by al-Himyari", *FO*, XII (1970), s. 79-90; Yusuf Rahîmlü, "İbn 'Abdül-Mün'im Himyerî", *DMBİ*, IV, 200-203.

MUSTAFA L. BİLGE

HİMYERÎ, Neşvân b. Saïd

(bk. NEŞVÂN el-HİMYERÎ).

HİMYERÎ, Seyyid

(bk. SEYYİD el-HİMYERÎ).